RADOVI
Zavoda za znanstveni rad
HAZU Varaždin

UDK 37.018.54:80(497.5)"18"-05Jagić, V.
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

IVO PRANJKOVIĆ
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
ivopranjkovic47@gmail.com

Primljeno: 04. 03. 2024.
Prihvaćeno: 27. 05. 2024.
DOI: https://dx.doi.org/10.21857/9xn31cw4zy

VATROSLAV JAGIĆ I FILOLOŠKE ŠKOLE 19. STOLJEĆA

U prilogu je riječ o Jagićevu odnosu prema pojedinim hrvatskim filološkim školama u 19. stoljeću, osobito prema riječkoj i zagrebačkoj školi te prema školi hrvatskih vukovaca. Odnos prema riječkoj školi ilustrirat će se Jagićevim prikazima djela Frana Kurelca i Vinka Pacela, odnos prema zagrebačkoj školi u prvom će se redu ilustrirati Jagićevim polemikama s predvodnikom te škole Adolfom Veberom Tkalčevićem (oko pravopisnih i sintaktičkih pitanja), a odnos prema školi hrvatskih vukovaca ponajprije prikazima pojedinih djela glavnih predstavnika te škole Tome Maretića, Franje Ivekovića i Ivana Broza.

Ključne riječi: Vatroslav Jagić; riječka filološka škola; zagrebačka filološka škola; hrvatski vukovci.

1. JAGIĆ I RIJEČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

Vatroslav Jagić se, uglavnom neizravno, povremeno izjašnjavao o stavovima pripadnika riječke i zagrebačke filološke škole te škole hrvatskih vukovaca. Činio je to uglavnom u svojim polemikama te u prikazima djela pojedinih sljedbenika tih škola. O riječkoj filološkoj školi odnosno o njezinu čelniku Franu Kurelcu prvi put se izjasnio u prikazu Kurelčeve knjige *Recimo koju*, i to 1860. godine kad je u *Narodnim novinama* objavio tekst pod naslovom *Recimo koju*. *Progovorio Frane Kurelac, Karlovac 1860.*[1] U tom tekstu Jagić naziva Kurelca ‘‘koriteljem našega nehajstva“ i čovjekom kojemu je stalo do književne sloge Jugoslavena, pa nastavlja: ‘‘Tko prouči tu knjižicu, prepozna u vrijednu piscu namah vatrena domorodca, a učenu glavicu;

[1] Vatroslav JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948, 428–429.

čestita Hrvata, a vještaka na peru; iz svake strane i svakog retka vidi se, kako ga duša boli sa zle sudbine, koja naš jezik stiže, a bezbrižnost naša cijepa mu srce; u njem ti sve vrije i kipi, pa koje čudo, ako jedanput i prekipi; njegove su misli jedre, katkad i gorke, tako dakle i besjeda; a jer je žestok i vruće krvi, to mu lasno oprostiš, što nas gdjegdje i odviše nemilo ošinu, ma i krivo osudi. Ne boli me toliko, kad mi domaćin strogo sudi, ne bi li me odvratio od starih grijeha; jer zašto da se sam u zvijezde kujem, a tuđina da mi rana otkriva, već tuđina se hvali, a svojemu se požali". Međutim unatoč izrečenim komplimentima Jagić se u nastavku vrlo jasno postavlja prema Kurelčevim pretjerivanjima i teškim osudama svih onih koji bespogovorno ne slijede njegov put i njegov nauk, pa naglašava: ''Kurelac nalazi u svakom slovcu, što ga tkogod ne uspiše po njegovu, propast i pogubu jezika".[2] On doduše hvali Kurelčevu ljubav prema starini i poznavanje stare knjige hrvatske, ali misli da on pretjeruje u posezanju za starim leksikom i uopće za starim jezičnim osobitostima. Po Jagićevu sudu naime ''isto je tako krivo bez obzira na stari jezik nove riječi kovati, kojih nam često ni ne treba […] kao što bi naopako bilo, da samo zato po starih knjigah kopamo i rujemo, ne bi li koju staru riječ ili formu na vidik iznesli, koje današnji jezik više ne podnosi".[3]

Još se jasnije i odlučnije i prema Kurelcu i prema učenju riječke filološke škole Jagić očituje dvije godine poslije (dakle 1862. godine) kad u Pozoru prikazuje Kurelčevu knjigu *Fluminensia*… pod naslovom *Fluminensia ili koječega na Rěči*. *Po Franu Kurelcu*.[4] U tom se prikazu Jagić osjeća na neki način i prozvanim kao sljedbenik zagrebačke filološke škole, tj. ''ahavaca" jer ''sada će grom i pakao na Zagrepčane i njihov genitiv. Kako da sklanjamo imena? Za ove neboge riječi sakriše se jetke strijele, naperene na n a s, nestašnu deriščad a h a v s k u".[5] Insistirajući na tezi da u genitivu množine ne valja pisati *h* Kurelac se, po Jagićevu sudu, tako ''zavezao u starine, tako zaljubio u riječ djedinsku, da mu sinovi i unuci b a š v i š e n i š t a n e v r i j e d e. Ali upravo to ne valja. Tko piše i misli kano Kurelac, taj zaboravlja, da je jezik stvar organička, da živi život kad kakav, sad mirniji, sad burniji, čas mu sunce sije, čas ga bije led; dok je mlado stablo i vitko, uzvija se, pak neka ga ništa ne priječi, uzrasti će u vis, da je krasota; ako mu gdjekoja grančica i povene, po koji listić otpane, tim jače, tim zdravije čitavo drvo".

Od konkretnijih primjera Kurelčeva arhaiziranja jezika Jagić izrijekom spominje oživljavanje duala, množinskih oblika participa i prvoga lica jednine prezenta na *-u*: ''Koga je ovako jedared starina opsjenila, nije baš ni čudno, što voli i ondje iz starine, gdje je noviji jezik očevidno napredniji. Tako znam, da će se neslani dual braniti

---

2 Isto, 431.
3 Isto, 434.
4 Isto, 437-441.
5 Isto, 439; isticanja V. J.

– premda n i k a d a n e o b r a n i t i – većim tobože bogatstvom, koje će tim jezik steći; i participiji množine, *znajuće*, *pogodivše* kazat će se, da su najčistije zlato (a nominativi: *učitelje*, *kamene* ne bi valjali?!), ali što da rečem o prvoj osobi: *prikažu, napišu*?".[6]

Kad je riječ o pravopisu, Jagić kritizira ne samo Kurelca nego neizravno i zagrebačku školu, kojoj je (tada) i sam pripadao, pa se nedvosmisleno zalaže za fonološki pravopis. On naime misli da se pravopis ''u moga Kurelca osniva na posve krivom načelu 'p i š i z a o k o' […] Najsavršeniji pravopis stavit će svaki vidivi značić onako, kako se čuje izgovor; to biva zbilja kod korenjaka, kakav je i naš jezik, vrlo lahko, a da nam razumijevanje ne oteža; zato su mudri Grci, pak i Rimljani prijali načelu fonetičkom, a tako valja da činimo i mi".[7] Što se tiče Kurelčevih pravopisnih nazora, kaže da je Kuralac sitničar jer je ''svojim prorokovanjem i pretnjami o propasti jezika zbog jedincatog pismena d o s a d a n do zla boga, a upravo n e s n o s a n, gdje stane svoj krivopis preporučati, ne jarca vitoroga, već staro hromo kljuse, s kojim će, dušemi, doskora ugreznuti u blato".

Na kraju prikaza zaključuje vrlo oštrim, beskompromisnim i u literaturi često citiranim riječima: ''Kurelčeva mi je knjiga novim dokazom, kako i najoštroumniji čovjek, makar na hiljade starih i novih knjiga pročitao i proučio, ipak može strahovito tumarati, kad si jednom ubije u glavu krive misli o jeziku i stvarih gramatičnih. Zato tko se kani po Kurelcu povesti, neka prije dobro razmotri, imade li krila, koja će ga nositi i zanositi u zrak za meštrom, a da ne bude od onih: imitatorum servum pecus: Dixi, et vos plaudite".[8]

Neizravno se Jagić dotiče riječke filološke škole i u prikazu rasprave *Nješto o našem glagolu* Vinka Pacela, koji je inače bio prirodoslovac, ali se dosta bavio i jezikoslovnom problematikom.[9] Jagić njegovu raspravu hvali ponajprije zato što je pisana znanstvenom metodom, ali joj upućuje i brojne prigovore posebice kad je riječ o (ne)razlikovanju morfološke i sintaktičke razine. Tako npr. prigovara Pacelu što razlikuje čak šest pogodbenih vremena, među njima i ''pogodbeno-buduće-prvo-vrieme (!) *uzčitam, uzzidjem*", a ne razlikuje npr. particip od gerundija. Naime i za jedan i za drugi od tih oblika Pacel kaže da završava na *-ći*, *-ća*. *-će* ili *-vši*, *-vša*, *-vše*, ali se to može reći samo za prvi (tj. za particip), ali ne i za drugi (gerundij, danas bismo rekli glagolski prilog) jer je on nepromjenjiv. Drugim riječima Jagić ne daje za pravo Pacelu kad deklinira gerundij, kao što to čini u primjerima tipa *mati*

---

6 Isto, 440; isticanja V. J.

7 Isto, 441; isticanja V. J.

8 Isto, 441; isticanja V. J. ; *Ropsko stado imitatora. Rekoh, a vi pljeskajte* (Jagić aludira na to da su pozivom na pljeskanje: *plaudite* završavale antičke komedije).

9 Vinko PACEL, *Nješto o našem glagolu*, Rijeka, 1862. i Vatroslav JAGIĆ, „Nješto o našem glagolu. Pisa Vinko Pacel. Na Rieci 8. str. 16", *Pozor*, III, br. 255 i 256.

hoteća *me posjetiti ili Slušao sam ga* ***govorećega***. Donekle ipak ima razumijevanja za Pacela, koji je jedno vrijeme bio sljedbenik riječke filološke škole pa kao i njegov učitelj Fran Kurelac, kojega je Pacel i naslijedio na mjestu profesora hrvatskoga jezika na riječkoj gimnaziji, nastoji, kako kaže Jagić, ‘‘navraćati na starinsku“.[10]

2. JAGIĆ I ZAGREBAČKA FILOLOŠKA ŠKOLA

Jagićev odnos prema zagrebačkoj filološkoj školi znatno je kompleksniji negoli odnos prema riječkoj. Jagić je naime na početku bio sljedbenik te škole pa njezino učenje u članku *Quomodo scribamus nos*?, objavljenom 1859. godine u *Narodnim novinama*, odlučno brani, i to zanosnim riječima u kojima izrijekom spominje i vođu zagrebačke škole Adolfa Vebera Tkalčevića: ‘‘ […] kako kod nas još uviek stvari stoje, vèrlo grieši proti napredku našeg mladjahnoga čeda, i naraštaj mu prieči u mjesto da ga uzgaja svatko, ko god bez nužde i to kod sitnarijah, da se upravo tako izrazimo, neslogu uzmnaža i širi ondie, gdie prava jedinstva jošte nikad nije bilo […] Moleć svakoga, komu je do našeg napredka štogod stalo, da osobito one rieči gospodina V[ebera] uvaži, gdie se kaže, naš je cilj i svèrha naša, da dobijemo jedan jezik književni […] Provirite do Danice zagrebačke ilirske od 4 i 5 decenija – kako se to krasno i složno napredovalo! Od sievera do juga, od iztoka do zapada, odzivao bi se Ilir Iliru, ili kako mi danas Jugoslaven Jugoslavenu, a u svem tom prednjače – tko? Kajkavci Hèrvati“.[11] Kad je riječ o konkretnijim stavovima Adolfa Vebera i drugih ‘‘ahavaca“, tj. sljedbenika zagrebačke filološke škole, Jagić se prilično opširno osvrće baš na (ne)pisanje glasa *h* u genitivu množine, pa između ostaloga kaže i sljedeće: ‘‘i m a p r i e d i e l i e h, g d i e s e h u g e n. m n o ž. b r o j a p o s v e j a s n o č u j e. Nu nije li to možda pogrieška Cernogoracah i inih, kod kojih se tako izgovara, i to takva možebiti pogrieška, da se sličnih više naći može? Čim ste

---

[10] Pacel je kratko odgovorio Jagiću u 271. broju *Pozora* tekstom pod naslovom *Odgovor na kritiku gosp. V. Jagića o mojoj razpravici*. On najprije zahvaljuje kritičaru „na dobroj nakani i na trieznoj kritici“, a zatim kaže da je „tiesni prostor“ njegove rasprave kriv što Jagić nije shvatio neke njegove misli te da će neke od njih i dodatno razjasniti. U vezi s prigovorom da ne razlikuje oblikoslovlje i sintaksu kaže da nije pisao „ni skladbe ni oblikoslovja, nego samo razpravicu o glagolu“, a na prigovor o (ne)razlikovanju participa i gerundija odgovora da njegovo gledište možda i nije ispravno, „ali za sada rabi mi gerundijum kao kratki pridjev ili kao adverb, a particip kao cieli pridjev“ te navodi primjere narodnih poslovica, posve analogne onima koje navodi Jagić u svojoj kritici: *Na mrzeću ostaje kuća i Poradivšu Bog će dati* (opširnije o tome usp. Ivo PRANJKOVIĆ, *Filološki vjekopisi*, Disput, Zagreb, 2006, str. 119–121).

[11] Vatroslav JAGIĆ, „Quomodo scribamus nos?“, *Narodne novine*, br. 37-39, Zagreb, 1859; Ljudevit JONKE, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971, 93; Zlatko VINCE, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. *Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Treće, dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002, 330; Lada BADURINA i Ivo PRANJKOVIĆ, *Jezičnopovijesni ogledi*, Alfa, Zagreb, 2022, 35.

nam to dokazali, odmah ga zabacujemo, ali nije tome tako, već upravo protivno. Ondie, gdjie se h čuje, nije suvišno dodan, već je po etymologiji na svome miestu; a ondie, gdie se nečuje, nečuje se upravo zato, jer je izpušten. Pisme h naime, kako gore rekosmo, nije nego hak (spiritus), koi se svagdie slabo, a najslabije ili baš ništa na koncu rieči čuje […] Dakle, mi kažemo dalje ovako: što se kod mnogih, dà kod većine, h u gen. množ. broja nečuje, to se imade u istu kategoriju stavit s onim, što se kod svih onih nečuje h ni u ovakovih primierih: u ora (orah), vla (vlah), oću (hoću), itar (hitar), lad (hlad), rom (hrom) itd.“.[12]

Međutim pet godina poslije, tj. 1864. godine piše Jagić u prvom godištu novopokrenutoga časopisa *Književnik* opširan članak pod naslovom *Naš pravopis*.[13] U njemu je Jagić, služeći se metodologijom poredbene lingvistike, kojom je na studiju u Beču bio vrlo dobro ovladao, utemeljeno istupio i protiv mukloga e (npr. *pèrst*), i protiv tzv. rogatog *e* (npr. *město*), i protiv nastavka *-ah* u genitivu množine (npr. *gradovah*), i protiv pisanja *tj* umjesto *ć* (npr. *kratji*), i protiv pretjerane etimologičnosti. Znanstveni aparat koji je Jagić upotrijebio u tom članku digao je raspravu o pravopisu ‘‘na najvišu tada moguću znanstvenu razinu’’ te ‘‘dao nastupu mladog filologa onu probojnu snagu po kojoj je on bitno utjecao na daljnji tijek povijesnoga razvoja“.[14]

Za vokalno *r* kaže Jagić da taj glas sam po sebi ima ‘‘nazvuk samoglasni (vokalischer anlaut)“ pa mu ne treba ‘‘nikakova pamagača“. To slogotvorno r potpuno se čuva npr. u sanskrtu, a i u drugim slavenskim jezicima piše se onako kako se izgovara.[15]

Za grafem rogato *e* (*ě*), odnosno za jat Jagić kaže da je to slovo već i u starim ćirilskim i glagoljskim tekstovima uvijek bilo samo na smetnju i da je otežavalo posao pisarima, koji su ga zapravo rabili iz poštovanja prema ugledu staroslavenske grafije.[16]

U vezi s nastavkom *-ah* u genitivu množine Jagić prilično radikalno mijenja stav u odnosu na onaj koji je iznio u članku *Quomodo scribamus nos*? On sad prihvaća argumentaciju riječke filološke škole odnosno Frana Kurelca protiv zagrebačkih ‘‘ahavaca“. On kaže da je nastavak *-ah* zakonit u genitivu množine slavenske zamjeničke sklonidbe, pa se zato opravdano čuva i u hrvatskoj (i srpskoj) zamjeničkoj i pridjevskoj sklonidbi,[17] ali kod imenica nije tako jer kod njih u genitivu množine nema nastavaka s glasom *h*.[18]

12 V. JAGIĆ, nav. dj., br. 39.

13 Vatroslav JAGIĆ, „Naš pravopis“, *Književnik*, I, sv. 1, 1-34 i sv. 2, 151-180, Zagreb, 1864.

14 Radoslav KATIČIĆ, „Lingvistički argumenti u Jagićevoj polemici s Veberom“, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986, 93.

15 V. JAGIĆ, nav. dj., 64 i R. KATIČIĆ, nav. dj., 103.

16 V. JAGIĆ, nav. dj., 14-23 i R. KATIČIĆ, nav. dj., 100-101.

17 Misli se, naravno, na sklonidbu određenih oblika pridjeva.

18 V. JAGIĆ, nav. dj., 155-158 i R. KATIČIĆ, nav. dj., 104-105.

U vezi s pisanjem *tj* u primjerima tipa *kratji* Jagić najprije govori o dvama vremenski jasno razlučenim slojevima jotovanja. U prvome od njih, koje seže sve do praslavenskoga stanja, više nema ni traga prvobitnome *tj* pa zato dosljedno treba pisati *ć*. U drugom, mlađem jotovanju, koje nastupa tek nakon gubljenja poluglasa, jotovanje nije u svim govorima provedeno, pa se u takvim primjerima, ako se i izgovaraju sa *tj*, može i pisati *tj*. Takvi primjeri međutim, po Jagićevu sudu, ne idu u književni jezik.[19]

I napokon, Jagić se jasno distancirao od etimološkoga pravopisa, ali se nije zalagao ni za izrazito eufonijski (fonološki), nego je smatrao da etimološki (morfonološki) pravopis treba ograničiti na fleksiju, ali da tvorbu treba iz toga isključiti jer bi se time išlo predaleko u smjeru etimologičnosti.[20] Tako je npr. smatrao da treba pisati *otac, otca*, ali *svadba*. Pritom je imao u vidu i hrvatsku pravopisnu tradiciju.[21]

Veber je uskoro odgovorio opširnim tekstom *O našem pravopisu*, koji je međutim uredništvo *Književnika* drastično kratilo, pa je integralnu verziju objavio u *Glasonoši*,[22] i to s uvodnim komentarom u kojem, između ostaloga, stoji: ‘‘članak je moj izašao u 'Književniku' tako promienjen, da ga nisam više mogao razpoznati. Izostavljena je gotovo polovica moga članka, i to tako, da su njeka najvažnija moja mjesta sasvim izbačena, a dokazi izbacivanjem njekih razlogah oslabljeni […] riečju moje se je ime podpisalo pod članak, kojega ja nikako ne mogu svojim priznati, i to se je sve tako učinilo, da se meni, koji sam uviek u mjestu, nije o tom baš ništa kazalo“.[23]

Veber inače od Jagićevih prijedloga usvaja samo onaj koji se odnosi na muklo *e*, a od svih se drugih prigovora manje ili više energično brani. Tako npr. rogato *e* (*ě*) brani kompliciranošću razlikovanja dugih i kratkih slogova u refleksima jata, a nastavak *-ah* potrebom razlikovanja oblika genitiva jednine i množine (npr. *junaka* prema *junakah*). U vezi s odnosom između *tj* i *ć* Veber prigovara Jagiću suvišno kompliciranje jer u brojnim slučajevima o kojima govori Jagić moglo bi se pisati i *tj* i *ć*, ali kad se već piše *tj*, Veber ne vidi opravdana razloga da se ta praksa mijenja. Kad je riječ o odnosu između ‘‘etimologije“ i ‘‘eufonije“, Veber se načelno slaže s Jagićem pa kaže: ‘‘načelo g. pisca, da rieč treba onako pisati, kako se *ona*, kada se više nikako ne mienja, valjano izgovara, posve je istinito, ali u porabi mora proizvesti različitost mnienja; jer je težko odlučiti, kako se koja rieč *valjano* izgovara, budući to osnovano i na tančini uma i na tančini sluha, što je oboje vrlo različito“.[24]

[19] V. JAGIĆ, nav. dj., 7-13 i R. KATIČIĆ, nav. dj., 100.

[20] Taj stav, prema kojemu fleksijske oblike treba pisati drugačijim tipom pravopisa od derivacijskih, svakako je najpodložniji kritici od svih drugih Jagićevih stavova iznijetih u razmatranom članku.

[21] V. JAGIĆ, nav. dj., 1-7 i R. KATIČIĆ, nav. dj., 98-100.

[22] A.T., „O našem pravopisu“, *Glasonoša*, IV, Zagreb, 1864, 20-25.

[23] Fran KURELAC, Bogoslav ŠULEK, Vinko PACEL, Adolfo VEBER TKALČEVIĆ, *Jezikoslovne rasprave i članci*, prir. Ivo PRANJKOVIĆ, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1999, 349.

[24] F. KURELAC i dr., nav. dj., 353.

Osim toga nikako ne vidi opravdana razloga da se drugačije pravopisno načelo primjenjuje u fleksiji od onoga u tvorbi (derivaciji), pa ne razumije zašto bi se npr. pisalo *otac, otca*, ali *očinstvo*, a ne *otčinstvo*.[25]

Dosad rečenome treba dodati i to da je prikazom Veberove *Skladnje* pod naslovom *Primjetbe k našoj sintaksi s gledišta sravnjujuće gramatike*, objavljenim također u *Književniku*,[26] Jagić dodatno uzdrmao Vebera. Osobito je to izravno i oštro učinio u odgovoru na Veberovu reakciju u kojem posve dovodi u pitanje i njegovu znanstvenu kompetenciju i njegov ugled. U tom odgovoru Jagić objašnjava zašto uredništvo *Književnika* uopće objavljuje Veberovu reakciju te, između ostaloga, piše: ‘‘Komu je Veber auktoritet in philologicis, taj će ako neštampamo odgovora […] i zbilja povjerovati da ja s jezikoslovnim znanjem monopol tjeram te nepuštam istine na vidjelo; a komu nije u znanosti do ničije osobe već do stvari, taj će, nadam se, ipak smoći toliko truda i vremena, da još jedanput pomnjivo pročita onu moju razpravu, i zatim ovaj odgovor Veberov, pa ako i ništa ne razumije o filologiji, morat će mu namah udariti u oči barem način pisanja o filologiji, Veberov i moj; ako li pak razumije štogod o filologiji, lako će između mene i njega presuditi.[27] Veber se inače u svojoj reakciji na Jagićev prikaz pod naslovom *Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi*[28] brani od Jagićevih prigovora ponajprije time da je njegova Skladnja školski priručnik, a da nije znanstveno djelo. Zato nikako nije primjereno da bude opterećena složenijom znanstvenom aparaturom.

U istom broju *Književnika* u kojem je objavljen Jagićev tekst *O našem pravopisu* objavio je i Bogoslav Šulek tekst pod naslovom *Obrana ahavaca*.[29] Pisanje mukloga *e* (uz vokalno *r*) Šulek je bio napustio još 1854. godine, ali nastavak *-ah* brani u spomenutom tekstu odlučno i prilično dobro argumentirano, čak bih rekao najbolje što se može argumentirati. On se posve slaže s Jagićem u tvrdnji da se glas *h* javlja u pridjevskoj odnosno zamjeničkoj deklinaciji, ali da se ne javlja u imeničkoj jer je nastavak *-ā* u genitivu množine (npr. *jelen-ā*) nastao vokalizacijom poluglasa. Smatra međutim kako nije nemoguće ‘‘da se je ova, da tako rečem, sastavljena deklinacija pridavnika preniela i na samostave, i to najprije meka osnova, te je postalo od starijega *gosti* novije *gostih*. – To potvrđuje i latinski jezik. Stari genitiv množine imao je u 2. deklinaciji samostava nastavaak *-um*, n. p. *deum, virom*; a

[25] Opširnije o tome usp. Ivo PRANJKOVIĆ, *Adolfo Veber Tkalčević*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 39-41.

[26] Vatroslav JAGIĆ, „Primjetbe k našoj sintaksi s gledišta sravnjujuće gramatike“, *Književnik*, knj. II, Zagreb, 1865, 176-196.

[27] Vatroslav JAGIĆ, „Napomena uz Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi od A. Vebera Tkalčevića“, *Književnik*, II, Zagreb, 1865a, 583; Ljudevit JONKE, „Veberove zasluge za naš književni jezik“, *Rad JAZU*, knj. 309, Zagreb, 1956, 33-80; I. PRANJKOVIĆ, nav. dj., 41.

[28] A, T., „Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi“, *Književnik*, II, sv. 4, Zagreb, 1865. i *Djela Adolfa Vebera*, sv. VIII, Zagreb, 1890, 124-140.

[29] Bogoslav ŠULEK, „Obrana ahavaca“, *Književnik*, I, br. 2, Zagreb, 1864, 283-291.

pridavnici su imali -*orum*, n. p. *bonorum*, te se je obćenito pisalo *virorum, deorum*, nit komu na um pade osuđivati ovakvo novije sklanjanje. – Da se i kod nas sklanjanje samostava i pridavnika kadšto izjednačilo, pokazuje lokal množine. Jekavci govore vrlo često: *po mnogie(h) selie(h)*, mjesto *mnogih*".[30] Osim toga Šulek tvrdi,na osnovi dijalektoloških podataka, osobito onih koje je zabilježio Vuk Karadžić, da se glas *h* u genitivu množine imenica i izgovara u nekim štokavskim govorima, posebice u Crnoj Gori i južnoj Dalmaciji odnosno u crnogorskim primorju.[31] Osim toga nije nikako zanemariv ni Šulekov argument koji se tiče (ne)izgovaranja glasa *h* u štokavskim govorima uopće. On naime kaže: ''Tko tvrdi da se *h* ne smie pisati u pomenutom padežu, zato što ne dolikuje obćemu izgovoru naroda: on mora pisati *jati* (mjesto *jahati*), *mati* (mjesto *mahati*), *me* (mjesto *mijeh*), *olo* (mjesto *oholo*), jer tako govori isti onaj narod, koji kaže od *moji sinova*. Kad se dakle dokazuje narodnjim govorom, gdje da se *h* piše, nitko neka se ne pozivlje na one pokrajine, gdje za *h* i ne znadu; tu valja glas samo onih štokavaca, koji ga svagdje a dosljedno izgovaraju, pa to su, kao što smo vidjeli južni Dalmatinci i Crnogorci".[32]

Jagić je Šulekov tekst, po svom običaju, popratio bilješkom u kojoj doduše respektira Šulekove argumente, ali mu ipak ne daje za pravo. U toj bilješci naime, između ostaloga, stoji: ''Izpoviedamo, da je oviem sve kazano, što se mudra i pametna dade reći na obranu koli nepravopisnih rogova toli neslovničkoga *h*: ipak ne iz obiesti niti tvrdoglavosti, već upravo od čvrsta i dosadanjimi prigovori neuzkolebana osvjedočenja pridržavati ćemo se i nadalje načela razvijenih u članku *Naš pravopis*".[33]

3. JAGIĆ I VUKOVCI

Jagićev odnos prema filološkoj školi hrvatskih vukovaca očitovao se ponajprije u njegovim prikazima pojedinih djela predstavnika te škole, i to u prikazima Maretićevih djela *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika i Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Iveković–Brozova *Rječnika hrvatskog jezika*, Brozove disertacije *Prinosi za sintaksu jezika hrvatskoga*, a neizravno (u bilješci) i njegova *Hrvatskog pravopisa* te djela Marcela Kušara *Nauka o pravopisu*.[34]

Maretićevu *Gramatiku* Jagić je opširno prikazao u *Archivu*.[35] Najprije konstatira da je Gramatika veliko djelo ''jer ga je pisao učenjak poznat u gramatičkoj literaturi

30 F. KURELAC i dr., nav. dj., 214.
31 I. PRANJKOVIĆ, nav. dj., 40-41.
32 F. KURELAC i dr., nav. dj., 217.
33 Isto, 208.
34 Ivo PRANJKOVIĆ, „Vatroslav Jagić i hrvatski vukovci", u: *Filološki vjekopisi*, Disput, Zagreb, 2006, 156-164.

po odličnim istraživanjima“,[36] ali odmah zatim problematizira Maretićevo drastično sužavanje korpusa na dva imena, odnosno na djela Đure Daničića i Vuka Karadžića. On to doduše odobrava, ali samo kao polaznu točku. Zato posebno naglašava: ‘‘drugo je pitanje je li ta polazna točka morala ujedno biti i završna točka, da li se moderni srpskohrvatski književni jezik može obrađivati po poslovici 'spala knjiga na dva slova'“. Nakon toga još konkretnije nastavlja: ‘‘tko će danas tvrditi da pored Vuka i Daničića inače nitko nema prava da uživa glas uzorna pisca srpskohrvatskog književnog jezika? Ili tko bi danas smio kazati, da su Vuk i Daničić već postigli posljednje i najviše ciljeve književnog jezika, preko kojih se ne smije ići dalje?“.[37] Od ostalih Jagićevih prigovora treba spomenuti da on zamjera Maretiću što se nije odlučio samo za oblike tipa *dobrih, dobrim*, a da je oblike tipa *dobrijeh, dobrijem* trebao prepustiti pjesnicima. Isto tako misli da u gramatici suvremenoga jezika nema mjesta ‘‘nabrajanju svih dijalekatskih oblika štokavštine“,[38] a toga ima dosta kod Maretića, i to zato što je uzimao u razmatranje i onu narodnu građu koja je prezasićena takvim elementima. Osim toga Jagić opominje Maretića da je u pravopisu trebao biti umjereniji u primjeni fonološkoga (‘‘fonetičkoga“) principa jer smatra da se i ‘‘vitezovi apsolutne fonetike“ mogu isto tako ‘‘dovesti ad absurdum kao i zastupnici konservativnog etimologijskog principa“.[39]

Kad je riječ o Maretićevoj velikoj raspravi *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*,[40] Jagić jasno daje do znanja da je tom raspravom prilično razočaran jer nije stvorila temelj za starohrvatsku bibliografiju, kako se on nadao, nego je izrađena s tendencijom ‘‘da dokaže, da je u starijim štampanim djelima hrvatske književnosti dolazio pretežno do izražaja fonetički način pisanja“.[41] To on ne smatra korektnim tim više što stare hrvatske pisce za opreku fonološki/morfonološki pravopis baš i nije boljela glava.[42] Naprotiv, ta opreka ‘‘bila je starima sasvim nepoznata“. Jagić doduše ističe da i on sam zagovara fonološki (‘‘fonetski“) pravopis, ali to čini ‘‘za volju jedinstvenosti u književnom jeziku kod Srba i Hrvata“. Smatra međutim da je Maretić revnosti za ‘‘fonetički princip“ trebao ‘‘dati oduška odijeljeno od ove knjige“.[43] Na taj prikaz Maretić je odgovorio tekstom *Odgovor na recensije* g. *dr. V.*

---

35 Vatroslav JAGIĆ, „Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika“, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1890, 263-278 i *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb,1948, 532-547.

36 V. JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*, 532.

37 Isto, 535-536.

38 Isto, 532.

39 Isto, 544.

40 Vatroslav JAGIĆ, „Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima. Napisao Dr. T. Maretić, u Zagrebu 1889“, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1889/1900, 602-609.

41 V. JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*, 485.

42 I. PRANJKOVIĆ, *Filološki vjekopisi*, 161.

43 V. JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*, 486.

Jagića[44] u kojem iznosi mišljenje kako je Jagićeva tvrdnja da on tendenciozno zagovara fonetički princip posve neutemeljene: ''Ta tvrdnja nimalo ne pogađa istine, a g. Jagić ne bi je ničim mogao potvrditi. Mislim, da sam s najvećom objektivnošću i u prvom i u drugom dijelu izlagao i fonetiku i etimologiju".[45]

Protiv predosljednoga pridržavanja fonološkoga načela u pravopisu, svojstvenoga vukovcima, Jagić se izjasnio i u prikazu knjige Marcela Kušara *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkog i etimologijskog)* iz 1899. godine,[46] koja je izravno utjecala i na autora *Hrvatskoga pravopisa* iz 1892. godine Ivana Broza. I u tom prikazu on naglašava kako ne treba pretjerivati u primjeni bilo kojega od dvaju načela, bilo fonološkoga (fonetskoga) bilo morfonološkoga (etimološkoga, korijenskoga) te hvali Daničića i Karadžića baš zbog nedosljednosti u pridržavanju bilo kojega od tih načela.

Spomenuti *Hrvatski pravopis* Ivana Broza Jagić nije prikazao, nego je to učinio Milan Rešetar u opširnom i prilično zaoštrenom tekstu objavljenom u *Archivu*.[47] Tome prikazu Jagić je međutim dodao bilješku pod naslovom *Mein Zusatz* u kojoj između ostaloga iznosi mišljenje kako je najbolji onaj pravopis koji slijedi većina, a što se tiče općih načela, smatra da nema nijednoga pravopisa koji bi u svim elementima bio dosljedan. Izjašnjava se također protiv svađa i oko tih načela i oko pravopisa uopće. Kaže napokon da je on sam za fonološki pravopis, ali iz praktičnih razloga, ponajprije radi postizanju jedinstva između Hrvata i Srba.[48]

Inače je Jagić o autoru *Hrvatskoga pravopisa* Ivanu Brozu imao visoko mišljenje sudeći posebno po njegovu prikazu Brozove disertacije *Prinosi za sintaksu jezika hrvatskoga*.[49] Jagiću je imponiralo Brozovo samostalno i nekonvencionalno istraživanje o sintaksi imperativa u hrvatskom jeziku, a sviđalo mu se i to što Broz u svojoj disertaciji otvoreno kritizira neke tadašnje autoritete u području slavenske sintakse kao što su F. Miklošič i A. Veber Tkalčević.[50]

---

[44] Tomo MARETIĆ, „Odgovor na recensije g. prof. dr. V. Jagića", *Rad JAZU*, knj. CI, Zagreb, 1890, 221-225.

[45] T. MARETIĆ, nav. dj., 222.

[46] Vatroslav JAGIĆ, „Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etmologijskom) sastavio za učeničku i privatnu potrebu Marćel Kušar. Dubrovnik 1889", *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1891, 279-281.

[47] Milan REŠETAR, „Broz, I., Hrvatski pravopis. Po određenju kr. Zem. Vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu. Agram 1892", *Archiv für slavische Philologie*, XV, Berlin, 1893, 395-407.

[48] Usp. „Ich bin für phonetische Schreibweise nicht etwa aus irgendwelchem Princip, sondern aus praktischen Rücksichten der uns, Serben und Kroaten noththuenden Einigung" (M. REŠETAR, nav. dj., 407).

[49] Ivan BROZ, „Prilozi za sintaksu jezika hrvatskoga. I. Imperativ", *Rad JAZU*, knj. LXXVI, Zagreb, 1885, 1-69.

[50] Vatroslav JAGIĆ, „Prilozi za sintaksu hrvatskoga jezika. Priopćuje Ivan Broz. U Zagrebu 1885", *Archiv für slavische Philologie*, IX/2, Berlin, 1886, 323-324 i I. PRANJKOVIĆ, *Filološki vjekopisi*, 162.

Jagić je u *Archivu* opširno prikazao i oba sveska Iveković–Brozova *Rječnika hrvatskoga jezika*.[51] U prikazu prvoga sveska konstatira da je rječnik ''vrlo upotrebljivo, vrlo korisno pomoćno sredstvo, i ispunjuje svakako jednu prazninu u srpskohrvatskoj leksikografiji".[52] Zamjera mu međutim brojna ograničenja u riječima i u frazeologiji, koja su, po njegovu sudu, u rječniku još manje opravdana negoli u gramatici. Čak tvrdi da je Iveković morao uzeti u obzir deset puta, a više pisaca nego što je uzeo kako bi se dobila ''makar i približna slika modernog srpskohrvatskog jezika".[53] Zamjera mu također što nije uzeo u obzir Šulekove rječnike.

Na taj Jagićev prikaz najprije je stigao anonimni odgovor u novinama *Hrvatska* (br. 3, 1902). U njemu se Jagić optužuje da uzima u obzir samo ''književni pokret" u Beogradu, a da zanemaruje Zagreb. Na to je Jagić odgovorio prikazom drugoga sveska *Rječnika* u kojem pomno i konkretno ispituje njegovu potpunost uzimajući ovaj put u obzir samo hrvatske pisce (I. Mažuranića, A. Šenou, I. Trnskoga, M. Pavlinovića). U toj je analizi Rječnik prošao još daleko gore nego u prikazu prvoga sveska. Tako Jagić, između ostaloga, utvrđuje da u *Rječniku* nedostaju čak i tako obične riječi kao što su *blizina, čulo, dragulj, dub, imetak, jal, krdo, krivnja, lahor, naslov, okrepa, parobrod, silnik, smiješak, smjer, stranka, svjež, tjedan, utvrda, zov, žuran* itd.

Iveković je odgovorio u *Viencu* na oba Jagićeva prikaza.[54] U njima, između ostaloga, odgovara na pitanje zašto nije uzeo u obzir Šulekove rječnike pa kaže da je tako postupio zato što se slaže s Daničićem prema kojemu je Šulek ''mnogo naudio jeziku našem",[55] a naudio je zato što je mnoge riječi bez potrebe uzimao iz češkoga i ruskoga jezika te osobito zato što je prevelik broj riječi kovao na svoju ruku. Na prigovor da u *Rječniku* ima premalo modernih riječi odgovara da su ''g. Jagiću samo one riječi moderne, koje se sad upotrebljavaju u Beogradu".[56] Što se tiče popisa izostavljenih riječi, brani se tako što neke od njih proglašava srpskim novotvorenicama, neke kajkavizmina, a za neke kaže da ih nema ni u Akademijinu *Rječniku* odnosno da ih je lako načiniti prema onima koje su zabilježene (npr. *nezabilježen* prema *zabilježiti* i sl.). Na kraju prilično grubo i, dakako, neutemeljeno

---

51 Vatroslav JAGIĆ, „Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili Dr. Fr. Iveković i Dr. Ivan Broz", *Archiv für slavische Philologie*, XXIII, 521-529 i XXIV, 230-242, Berlin, 1902. i 1902; V. JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*, 548-571; I. PRANJKOVIĆ, *Filološki vjekopisi*, 162-164.

52 V. JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*, 550.

53 Isto, 551.

54 Franjo IVEKOVIĆ, „Na kritičku objavu Rječnika hrvatskoga jezika. Archiv B. XXIII. Str. 521-529 od V. Jagića", *Vienac*, br. 4, 58-60 i br. 5, 75-77, Zagreb, 1902. i „Jagićeva kritička objava II. sveska Rječnika hrvatskoga jezika. Archiv B. XXIV, str. 230-242", *Vienac*, Br. 20, 315-316 i br. 21, 329-330, Zagreb, 1902a.

55 F. IVEKOVIĆ, nav. dj. (1902), 58.

56 Isto, 59.

tvrdi kako je Jagić izbivajući dugo izvan domovine pomalo počeo gubiti ‘‘svijest maternjeg jezika Hrvatskoga“.[57]

Na samom kraju ovoga osvrta na Jagićev odnos prema hrvatskim vukovcima i njihovim djelima može se zaključiti da je Jagić pozorno pratio, poznavao i uglavnom cijenio njihova filološka nastojanja, uviđajući da su neka njihova djela vrlo važna i vrijedna, ali je istodobno bio svjestan i njihove jednostranosti, pa čak i tendencioznosti. Zato je na one osobitosti njihovih djela koje je smatrao manjkavostima te vrste upozoravao izravno i beskompromisno. Danas smo posve svjesni toga da je u velikoj većini svojih sudova imao pravo, uostalom kao i u većini sudova koji se tiču riječke i zagrebačke filološke škole, ali se isto to može reći i o vrlo brojnim drugim jezikoslovnim, a posebice slavističkim pitanjima o kojima se Jagić izjašnjavao sve od šezdesetih godina 19. stoljeća pa do kraja svoje izuzetno bogate i nevjerojatno plodonosne znanstvene karijere.

IZVORI I LITERATURA

1/ A.T. [Adolfo VEBER TKALČEVIĆ] ‘‘O našem pravopisu“, *Glasonoša*, IV, Zagreb, 1864, 20–25 [v. također *Djela Adolfa Vebera*, sv. III, Zagreb, 1887, str. 183–218. te Kurelac i dr. 1999: 349–374].

2/ A.T. [Adolfo VEBER TKALČEVIĆ] ‘‘Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi“, *Književnik*, knj. II, sv. 4, Zagreb, 1865 [v. također *Djela Adolfa Vebera*, sv. VIII, Zagreb, 1890, str. 124–140].

3/ Lada BADURINA i Ivo PRANJKOVIĆ *Jezičnopovijesni ogledi*, Alfa, Zagreb, 2022.

4/ Ivan BROZ, ‘‘Prilozi za sintaksu jezika hrvatskoga. I. Imperativ“, *Rad JAZU*, knj. LXXVI, Zagreb, 1885, str. 1–69.

5/ Ivan BROZ, *Hrvatski pravopis. Po određenju kr. Zem. Vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu*. Troškom i nakladom kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, Zagreb, 1892 [Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, 2014].

6/ Franjo IVEKOVIĆ, ‘‘Na kritičku objavu Rječnika hrvatskoga jezika u Archivu für slavische Philologie B. XXIII. Str. 521–529 od V. Jagića“, *Vienac*, XXXIV, br. 4, str. 58–60 i br. 5, str. 75–77, Zagreb, 1902.

7/ Franjo IVEKOVIĆ, ‘‘Jagićeva kritička objava II. sveska Rječnika hrvatskoga jezika. Archiv B. XXIV, str. 230–242“, *Vienac*, XXXIV. Br. 20, 315–316 i br. 21, str. 329–330, Zagreb, 1902.

8/ Franjo IVEKOVIĆ i Ivan BROZ *Rječnik hrvatskoga jezika*, I–II, Zagreb, 1901.

[57] Isto, 60.

9/ Franjo IVEKOVIĆ, Ivan BROZ, Tomo MARETIĆ, Vatroslav ROŽIĆ, Milan REŠETAR, Antun RADIĆ, Nikola ANDRIĆ, Dragutin BORANIĆ *Jezikoslovne rasprave i članci*, prir. Marko Samardžija, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
10/ Vatroslav JAGIĆ, ''Quomodu scribamus nos?", *Narodne novine*, br. 37–39, Zagreb, 1859.
11/ Vatroslav JAGIĆ, ''Recimo koju. Progovorio Frane Kurelac, Karlovac 1860", *Narodne novine*, Zagreb, 1860 [v. i Jagić 1948: 427–436].
12/ Vatroslav JAGIĆ, ''Fluminensia ili koječega na Rěci. Po Franu Kurelcu", *Pozor*, br. 125, Zagreb, 1862 [v. i Jagić 1948: 437–441].
13/ Vatroslav JAGIĆ, ''Nješto o našem glagolu. Pisa Vinko Pacel. Na Rieci 8. str. 16", *Pozor*, III, br. 255 i 256, Zagreb, 1862. [v. i Krtalić 1982: 501–509].
14/ Vatroslav JAGIĆ, ''Naš pravopis", *Književnik*, I, sv. 1, str. 1–34 i sv. 2, str. 151–180, Zagreb, 1864.
15/ Vatroslav JAGIĆ, ''Primjetbe k našoj sintaksi s gledišta sravnjujuće gramatike", *Književnik*, knj. II, Zagreb, 1865 str. 176–196.
16/ Vatroslav JAGIĆ, ''Napomena uz Odgovor g. Jagiću na primjetbe o sintaksi od A, Vebera Tkalčevića", *Književnik*, II, Zagreb, 1865, str. 583–584.
17/ Vatroslav JAGIĆ, ''Prilozi za sintaksu hrvatskoga jezika. Priopćuje Ivan Broz. U Zagrebu 1885", *Archiv für slavische Philologie*, IX/2, Berlin, 1886, str. 323–324.
18/ Vatroslav JAGIĆ, ''Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima. Napisao Dr. T. Maretić, u Zagrebu 1889." *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1889/1900, str. 602–609.
19/ Vatroslav JAGIĆ, ''Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika", *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1890, str. 263–278.
20/ Vatroslav JAGIĆ, ''Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i etimologijskom) sastavio za učeničku i privatnu potrebu Marćel Kušar. Dubrovnik 1889", *Archiv für slavische Philologie*, XXII, Berlin, 1891, str. 279-281.
21/ Vatroslav JAGIĆ, ''Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili Dr. Fr. Iveković i Dr. Ivan Broz", *Archiv für slavische Philologie*, XXIII, Berlin, 1901, str. 521–529.
22/ Vatroslav JAGIĆ, ''Rječnik hrvatskoga jezika. Skupili i obradili Dr. Fr. Iveković i Dr. Ivan Broz", *Archiv für slavische Philologie*, XXIV, Berlin, 1902, str. 230–242.
23/ Vatroslav JAGIĆ, *Izabrani kraći spisi*. Uredio i članke sa stranih jezika preveo Mihovil Kombol, Matica hrvatska, Zagreb, 1948.
24/ *Jagićev zbornik*, ur. Ivo Frangeš, Aleksandar Flaker, Riccardo Piccio i Nullo Minissi, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986.
25/ Ljudevit JONKE, ''Veberove zasluge za naš književni jezik", *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 309, Zagreb, 1956, str. 33–80.

26/ Ljudevit JONKE, *Književni jezik u teori ji i praksi*, Nakladni zavod Znanje, Zagreb, 1965.
27/ Ljudevit JONKE, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
28/ Radoslav KATIČIĆ, ‘‘Lingvistički argumenti u Jagićevoj polemici s Veberom“, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1986, str. 93–126.
29/ Ivan KRTALIĆ (prir.), *Polemike u hrvatskoj književnosti*, knjiga II, kolo I. *Viek narodnosti*, Mladost, Zagreb, 1982.
30/ Fran KURELAC, *Recimo koju. Progovorio Frane Kurelac, starinom Ogulinac a rodom iz Bruvna na Krbavi*. Slova Prettnerova, Karlovac, 1860.
31/ Fran KURELAC, *Fluminensia ili koječega na Rěci izgovorenâ, spěvanâ, prevedenaâ, i nasnovanâ po Franu Kurelcu starinom Ogulincu a rodom iz Bruvna na Krbavi*. Troškom biskupa djakovačkoga, Zagreb, 1862.
32/ Fran KURELAC, Bogoslav Šulek, Vinko Pacel, Adolfo Veber Tkalčević *Jezikoslovne rasprave i članci*, prir. Ivo Pranjković, Stoljeća hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
33/ Tomo MARETIĆ, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima, Djela JAZU*, knj. IX, Zagreb, 1889.
34/ Tomo MARETIĆ, ‘‘Odgovor na recensije g. prof. dr. V. Jagića“, *Rad JAZU*, knj. CI, str. 221–225, Zagreb, 1890.
35/ Tomo MARETIĆ, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezik*a, Zagreb, 1899.
36/ Vinko PACEL, *Nješto o našem glagolu*, Rijeka, 1862 [v. i Krtalić1982: 481–496].
37/ Vinko PACEL, ‘‘Odgovor na kritiku gosp. V. Jagića o mojoj razpravici“, *Pozor*, III, br. 271. Zagreb, 1862a [v. i Krtalić 1982: 510–513].
38/ Mirko PETI, ‘‘Jagić o Maretiću“, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 34, Zagreb, 2008, str. 305–321.
39/ Ivo PRANJKOVIĆ, *Adolfo Veber Tkalčević*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1993.
40/ Ivo PRANJKOVIĆ, ‘‘Iveković–Brozov Rječnik hrvatskoga jezika na početku i na kraju stoljeća“, *Kolo*, časopis Matice hrvatske, III (CLI), br. 7–8, Zagreb, 1993, str. 566–578.
41/ Ivo PRANJKOVIĆ, ‘‘Vatroslav Jagić und kroatische Anhänger von Vuk“, *Univesität i mladite na Balkanite*, red. Konstantin Dinčev i Elena Tačeva, Blagoevgrad (Bugarska), 2000, str. 289–300 [v. i ‘‘Vatroslav Jagić i hrvatski vukovci“, u: Pranjković 2006: 156–164].
42/ Ivo PRANJKOVIĆ, *Filološki vjekopisi*, Disput, Zagreb, 2006.

43/ Ivo PRANJKOVIĆ, ‘‘Pacelova polemiziranja“, *Riječki filološki dani, 6. Zbornik*, Rijeka, 2006, str. 29–40.
44/ Ivo PRANJKOVIĆ, ‘‘Filološke škole i hrvatski standardni jezik“, *Povijest hrvatskoga jezika*, 4. knjiga: 19. stoljeće, ur. Josip Lisac, Ivo Pranjković i Marko Samardžija, Croatica, Zagreb, 2015, str. 77–111 [v. i Badurina – Pranjković 2022: 30–48].
45/ Milan REŠETAR, ‘‘Broz, I., Hrvatski pravopis. Po određenju kr. Zem. Vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu. Agram 1892“, *Archiv für slavische Philologie*, XV, Berlin, 1893, str. 395–407 (s Jagićevim dodatkom *Mein Zusatz*, str. 407).
46/ Bogoslav ŠULEK, ‘‘Obrana ahavaca“, *Književnik*, knj. I, br. 2, Zagreb, 1864, str. 283–291 [v. također Kurelac i dr. 1999: 208–221].
47/ A. VEBER, ‘‘Zadnji odgovor g. Jagiću“, *Domobran*, III, 1–4, Zagreb, 1866 [v. i *Djela Adolfa Vebera*, sv. III, Zagreb, 1877, str. 219–234].
48/ Adolfo VEBER TKALČEVIĆ, ‘‘Odgovor na 'Naš pravopis'“, *Književnik*, knj. I, br. 2, Zagreb, 1864.
49/ Adolfo VEBER TKALČEVIĆ, *Djela Adolfa Vebera zagrebačkoga kanonika*. Tiskom Dioničke tiskare, Zagreb, 1885–1890.
50/ Zlatko VINCE, ‘‘Filološke škole XIX. stoljeća u razvoju hrvatskoga književnog jezika“, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, knj. 10, Zagreb, 1968, str. 159–173.
51/ Zlatko VINCE, ‘‘Jagić u povijesti hrvatskoga jezičnog standarda“, *Jagićev zbornik*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1986, str. 158–180.
52/ Zlatko VINCE, *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Treće, dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002.
53/ Adolfo WEBER, *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*, Beč, 1859 [Pretisak s pogovorom I. Pranjkovića: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2005].

SUMMARY

VATROSLAV JAGIĆ AND THE 19TH CENTURY PHILOLOGICAL SCHOOLS

This paper focuses on Jagić’s attitude towards certain Croatian philological schools of the 19th century, in particular towards the Rijeka and Zagreb Philological Schools and towards the Croatian Vukovian Philological School. His attitude towards the Rijeka School is illustrated with the help of his reviews of works by Fran Kurelac and Vinko Pacel. His attitude towards the Zagreb School is primarily illustrated with the help of his polemics with Adolfo Veber Tkalčević, the leader

of that school, which focus on orthographic and syntactic issues, and his attitude towards the Croatian Vukovian Philological School primarily through his reviews of works by the main proponents of that school, i.e., Tomo Maretić, Franjo Iveković and Ivan Broz.

Key Words: Vatroslav Jagić; Rijeka Philological School; Zagreb Philological School; Croatian Vukovians.